

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

_____ М.О. Азаренков

“ _____ ” _____ 2019 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ПРАВОВІ ЗАСАДИ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДНМОКРАТІЇ

**за напрямом підготовки
«Конституційне право; муніципальне право»**

рівень вищої освіти	третій (освітньо-науковий)
галузь знань	08 Право
спеціальність	081 Право
освітньо-наукова програма	081 Право
вид дисципліни	професійна за вибором
факультет	юридичний

2019 / 2020 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету
“28” серпня 2019 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: М. Воронов, к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного і
муніципального права

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права

Протокол від “27” серпня 2019 року № 11

Завідувач кафедри
конституційного і муніципального права

М. Воронов

Програму погоджено методичною комісією юридичного факультету

Протокол від “28” серпня 2019 року № 1

Голова методичної комісії
юридичного факультету

Л. Кулачок-Тітова

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Правові засади муніципальної демократії» за напрямом «Конституційне право; муніципальне право» складена відповідно до освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії (PhD) спеціальності 081 Право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Викладання навчальної дисципліни «Правові засади муніципальної демократії» за напрямом «Конституційне право; муніципальне право» має на меті забезпечити формування в аспірантів здатності розв'язувати комплексні задачі та проблеми в галузі права, здійснювати в цій галузі дослідницько-інноваційну діяльність, що передбачає глибоке осмислення наявних знань, створення нових цілісних знань, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, практичне впровадження отриманих результатів.

У свою чергу, це передбачає формування у аспірантів таких загальних компетентностей:

(ЗК-1) знання та розуміння предметної галузі, здатність сумлінно виконувати професійні обов'язки, діяти відповідно до етичних мотивів та чинного законодавства;

(ЗК-2) здатність вдосконалювати й розвивати свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень, уміння набувати нові знання, використовуючи сучасні інформаційно-освітні технології;

(ЗК-3) уміння мислити евристично, самостійно; здатність до гіпотетичного та інноваційного мислення, генерування нових ідей;

(ЗК-4) вміння працювати з інформацією та фактичним матеріалом для вирішення проблеми дослідження; формувати теоретичні та інформаційні бази наукового дослідження;

(ЗК-5) уміння оперувати концептуальними знаннями щодо проведення науково-дослідної роботи; уміння використовувати сучасні наукові методи, як теоретичні, так і емпіричні, виходячи із завдань конкретного дослідження;

(ЗК-6) уміння комбінувати відомі методи та способи рішення; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; аналізувати та порівнювати результати дослідження з попередніми досягненнями дослідників з обраної теми;

(ЗК-7) здатність формулювати завдання та складати програму дослідження, опрацьовувати одержані результати, відтворювати їх у формі якісних наукових текстів (тези, статті, дисертаційне дослідження), які відповідають встановленим стандартам;

(ЗК-8) володіння навичками ділового спілкування рідною й іноземними мовами на високому професійному рівні, знання та розуміння наукової правничої термінології;

(ЗК-9) уміння вести наукову дискусію та спір, відстоювати власні погляди в максимально ефективній, переконливій, коректній і тактовній формі, інтелектуальна чесність і вміння працювати з критикою;

(ЗК-10) уміння працювати у викладацькому колективі вищого навчального закладу, ефективно виконувати усі види викладацької роботи, забезпечувати студентам сприятливі умови навчання; кваліфіковане володіння педагогічними методиками та інноваційними підходами щодо форми й змісту викладання юридичних дисциплін.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Основні завдання вивчення дисципліни «Правові засади муніципальної демократії» за напрямом «Конституційне право; муніципальне право» полягають у формуванні в аспірантів таких фахових компетентностей:

(ФК-3.1.) виявляти глибокі й системні теоретичні та емпіричні знання конституційно-правових та муніципально-правових явищ і процесів; поглиблене розуміння конституційно-правових і муніципально-правових проблем, системи конституційного і муніципального

права, теорії та практики конституціоналізму та муніципалізму (у т.ч. глибоке знання наукової літератури за конституційно-правовим профілем);

(ФК-3.2.) здатність брати участь у розробці проектів конституційно-правових та муніципально-правових актів, здійснювати наукове тлумачення конституційно-правових і муніципально-правових актів, надавати рекомендації щодо їх удосконалення;

(ФК-3.3.) здатність кваліфіковано застосовувати конституційно-правові та муніципально-правові акти у різних сферах юридичної діяльності; у межах посадових обов'язків забезпечувати професійний захист конституційного ладу, конституційних прав і свобод людини і громадянина; прав і законних інтересів територіальних громад.

(ФК-3.4.) здатність кваліфіковано здійснювати наукові дослідження в галузі конституційного та муніципального права; викладати конституційно-правові дисципліни на високому теоретичному й методичному рівні; ефективно здійснювати політико-правове виховання;

(ФК-3.5.) здатність до міжнародної науково-педагогічної мобільності за конституційно-правовим профілем.

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Професійна за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
4-й	4-й
Лекції	
10 год.	4 год.
Семінарські заняття	
8 год.	2 год.
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
72 год.	84 год.
Індивідуальні завдання	
10 год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми, в результаті вивчення дисципліни «Правові засади муніципальної демократії» (за напрямом «Конституційне право; муніципальне право») аспіранти мають досягти таких програмних результатів:

ПРН 1. Демонструвати системний науковий світогляд, уміння креативно мислити, формулювати висновки і розробляти рекомендації, пропонувати неординарні підходи з використанням новітніх технологій у розв'язанні поставлених завдань;

ПРН 2. Знати систему національного права, методи і зміст правового регулювання у різних галузях національного права;

ПРН 3. Узагальнювати, критично мислити й аналізувати явища та проблеми, які вивчаються, проявляти гнучкість у прийнятті рішень на основі логічних аргументів та перевірених фактів в умовах обмеженого часу і ресурсів на засадах загальнонаукової

методології;

ПРН 4. Ідентифікувати наукові та практичні проблеми, готувати наукові тексти та доповіді, здійснювати публічну апробацію результатів досліджень як державною так і іноземними мовами, демонструвати усну та письмову комунікацію;

ПРН 5. Знати основні юридичні школи, що склалися у відповідній сфері правових досліджень;

ПРН 6. Демонструвати лідерські якості, навички міжособистісної взаємодії, вміння працювати в команді дослідників, ефективно спілкуватися на професійному та соціальному рівнях, дотримуючись принципів наукової етики;

ПРН 7. Аналізувати зарубіжний досвід правового регулювання у відповідній сфері;

ПРН 8. Знати систему вищої освіти в Україні, специфіку професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи; використовувати законодавче та нормативно-правове забезпечення вищої освіти, сучасні засоби і технології організації та здійснення освітнього процесу, різноманітні аспекти виховної роботи зі студентами, інноваційні методи навчання. Критично оцінювати власні наукові розробки при впровадженні у навчальний процес;

ПРН 9. Знати юридичну (у т.ч. судову) практику за напрямом діяльності;

ПРН 10. Демонстрування прихильності просуванню цінності науки; проведення роботи з правової освіти, надання довідок і консультацій працівникам органу публічної влади, підприємства, установи, організації про чинне право, а також висновків з правових питань; надання допомоги з оформлення документів правового характеру;

ПРН 11. Використовувати практичний досвід прийняття виважених і обґрунтованих з точки зору правових вимог рішень як у стандартних, так і в нестандартних умовах юридичної діяльності;

ПРН 12. Застосовувати на постійній основі деонтологічні правила і керівні принципи наукових досліджень в галузі права з урахуванням таких аспектів, як необхідність дотримання авторських прав, недоторканності приватного життя, професійної таємниці та належних дослідницьких практик тощо;

ПРН 13. Опрацьовувати, аналізувати і синтезувати великі обсяги даних;

ПРН 14. Застосовувати свої професійні навички дослідження в неакадемічному середовищі;

ПРН 15. Оперувати концептуальними знаннями щодо проведення науково-дослідної роботи;

ПРН 16. Продувати оригінальні, придатні до публікування у фахових виданнях наукові розробки у галузі права, демонструвати самостійне мислення, достатнє для обрання теми і відповідних методів дослідження;

ПРН 17. Коректно формулювати наукову проблему та дослідницькі завдання, визначати актуальність та новизну наукової роботи;

ПРН 18. Відбирати, порівнювати, співставляти необхідну інформацію і фактичний матеріал для підготовки та проведення дослідження відповідно до поставленої мети та визначених завдань;

ПРН 19. Демонструвати ефективне освоєння відповідних методик і технологій, необхідних для досліджень у правовій сфері, таких як функціоналізм, критицизм, компаративістика тощо;

ПРН 20. Правильно інтерпретувати нові факти, що з'являються у відповідній галузі юридичної науки і практики;

ПРН 21. Самостійно обирати і застосовувати методи юридичної науки та алгоритм діяльності у практичних ситуаціях згідно з правовими стандартами у відповідній сфері;

ПРН 22. Представляти підсумки проведеної роботи у вигляді звітів, тез і доповідей на конференціях, статей, оформлених у відповідності з існуючими вимогами; реалізовувати наукову комунікацію у письмовій та усній формах;

ПРН 23. Застосовувати наукові розробки, наукову, педагогічну, навчально-методичну практику на заняттях з юридичних дисциплін; ефективно застосовувати методи, засоби,

прийоми педагогічного впливу, методики виховання і викладання юридичних дисциплін;

ПРН 24. Визначати цілі, зміст, принципи, способи правового регулювання у відповідній сфері;

ПРН 25. Оперувати методичними принципами та категоріями в науковому дослідженні;

ПРН 26. Керувати правовою роботою в органі публічної влади, на підприємстві, в установі, організації, надавати правову допомогу його структурним підрозділам і громадським організаціям;

ПРН 27. Брати участь у роботі з розробки нормативних правових актів, підготовці експертних висновків про їх юридичну обґрунтованість. Роботи в трудовому колективі, планування та розподілу часу на виконання завдань;

ПРН 28. Демонстрування прихильності просуванню цінності науки; проведення роботи з правової освіти, надання довідок і консультацій працівникам органу публічної влади, підприємства, установи, організації про чинне право, а також висновків з правових питань; надання допомоги з оформлення документів правового характеру;

ПРН 29. Здійснення довідково-інформаційної роботи з правових питань із застосуванням технічних засобів, а також організації обліку чинних правових актів;

ПРН 30. Впровадження інноваційних методик у навчальний процес;

ПРН 31. Виконання наукових досліджень з правової тематики;

ПРН 32. Розробки документів офіційного листування; підготовки обґрунтованих відповідей на звернення з правових питань;

ПРН 33. Формулювання і вирішення завдань, які виникають під час науково-дослідницької і науково-педагогічної діяльності, що потребують поглиблених професійних знань.

Тематичний план навчальної дисципліни

Тема № 1.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Поняття місцевого самоврядування. Основні принципи місцевого самоврядування. Система місцевого самоврядування. Елементи системи місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування і вертикаль виконавчої влади. Взаємодія місцевого самоврядування з правоохоронними органами. Взаємодія місцевого самоврядування з об'єднаннями громадян.

Місцеве самоврядування і територіальна автономія. Місцеве самоврядування і муніципальна демократія. Види муніципальної демократії.

Особливості здійснення місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим. Взаємодія органів місцевого самоврядування в Автономній Республіці Крим з Верховною Радою Автономної Республіки Крим, з Радою Міністрів Автономної Республіки Крим та іншими органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим.

Тема № 2.**ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК ОСНОВА МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ**

Поняття та сутність територіальної громади. Види територіальних громад. Об'єднана територіальна громада.

Суб'єкти територіальної громади. Функції територіальних громад, їх класифікація. Повноваження територіальних громад. Статут територіальної громади. Символіка територіальних громад.

Форми діяльності територіальної громади, їх особливості і види. Територіальна основа місцевого самоврядування.

Тема № 3.**ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ ФОРМ НАРОДОВЛАДДЯ НА МУНІЦИПАЛЬНОМУ РІВНІ**

Форми народовладдя на місцевому рівні. Місцевий референдум. Законодавство про місцевий референдум. Види місцевого референдуму. Організація і порядок проведення місцевих референдумів. Юридичні наслідки результатів місцевого референдуму.

Місцеві вибори. Види місцевих виборів. Організація і порядок проведення місцевих виборів.

Загальні збори громадян за місцем проживання. Місцеві ініціативи. Громадські слухання. Громадське обговорення проектів актів органів місцевого самоврядування. Електронні петиції.

Тема № 4.**МАТЕРІАЛЬНА І ФІНАНСОВА ОСНОВА МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ**

Поняття матеріальної основи місцевого самоврядування. Поняття фінансової основи місцевого самоврядування. Правовий режим комунальної власності. Об'єкти права комунальної власності. Місцеві бюджети, їх види. Порядок формування і затвердження місцевих бюджетів. Особливості затвердження районних та обласних бюджетів. Доходи місцевих бюджетів. Класифікація доходів місцевих бюджетів. Участь держави у формуванні доходів місцевих бюджетів.

Видатки місцевих бюджетів, їх види. Використання вільних бюджетних коштів. Фінансування витрат, пов'язаних із здійсненням органами місцевого самоврядування повноважень органів виконавчої влади та виконанням рішень органів державної влади.

Утворення цільових фондів. Місцеві податки і збори. Участь органів місцевого самоврядування у фінансово-кредитних відносинах.

Тема № 5.**ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ОРГАНИ В СИСТЕМІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ**

Поняття представницьких органів місцевого самоврядування. Місцеві ради як представницькі органи місцевого самоврядування. Сільські, селищні і міські ради як базовий рівень місцевого самоврядування. Районні та обласні ради. Президія районної та обласної ради. Особливості діяльності районних у місті рад.

Порядок формування представницьких органів місцевого самоврядування. Особливості формування сільських і селищних рад.

Предмет відання місцевих рад. Функції місцевих рад. Повноваження місцевих рад. Делеговані повноваження місцевих рад. Власні (самоврядні) повноваження місцевих рад. Виключні повноваження сесії місцевої ради.

Порядок діяльності місцевих рад. Сесія як основна форма роботи місцевих рад. Особливості підготовки і проведення першої сесії місцевої ради. Регламент ради.

Порядок діяльності постійних комісій місцевих рад. Положення про постійні комісії. Голова постійної комісії, його заступники та секретар, їх повноваження. Висновки і рекомендації постійної комісії, їх юридична природа. Тимчасова контрольна комісія місцевої ради.

Депутатські фракції. Депутатські групи. Організація роботи депутатських фракцій і депутатських груп. Секретар ради.

Правові акти місцевих рад. Порядок підготовки, ухвалення. Організація контролю за виконанням правових актів місцевих рад. Порядок внесення змін до правових актів місцевих рад.

Правовий статус депутатів місцевих рад. Організація роботи депутатів місцевих рад. Повноваження депутата. Обов'язки депутата.

Депутатський запит. Депутатське звернення і запитання. Відповідальність депутата місцевої ради. Підстави дострокового припинення повноважень депутата місцевої ради. Відкликання депутата. Гарантії діяльності депутата.

Поняття і види органів самоорганізації населення. Принципи організації та діяльності органу самоорганізації населення. Порядок створення органу самоорганізації населення. Положення про орган самоорганізації населення. Повноваження органів самоорганізації населення. Фінансова-економічна основа органів самоорганізації населення. Організація діяльності органів самоорганізації населення. Рішення органу самоорганізації населення. Правовий статус членів органу самоорганізації населення.

Забезпечення реалізації повноважень органів самоорганізації населення. Гарантії діяльності органів самоорганізації населення. Відповідальність органу самоорганізації населення та його посадових осіб за порушення законодавства. Порядок припинення діяльності органу самоорганізації населення

Тема 6.

ПРАВОВИЙ СТАТУС СІЛЬСЬКИХ, СЕЛИЩНИХ, МІСЬКИХ ГОЛІВ, ГОЛІВ РАЙОННОЇ, ОБЛАСНОЇ, РАЙОННОЇ В МІСТІ РАДИ В СИСТЕМІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Статус сільських, селищних і міських голів. Організація роботи сільських, селищних і міських голів. Повноваження сільських, селищних і міських голів. Акти сільських, селищних і міських голів.

Статус голів районної, обласної, районної в місті ради. Організація роботи голів районної, обласної, районної в місті ради. Повноваження голів районної, обласної, районної в місті ради. Акти голів районної, обласної, районної в місті ради.

Правовий статус Київського міського голови. Організація роботи Київського міського голови. Повноваження Київського міського голови, його акти.

Відповідальність посадових осіб місцевого самоврядування. Контроль за діяльністю посадових осіб місцевого самоврядування. Дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради.

Тема № 7.

ВИКОНАВЧІ ОРГАНИ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Поняття і система виконавчих органів місцевих рад. Статус виконавчих комітетів місцевих рад. Функції та повноваження виконавчих комітетів місцевих рад, їх класифікація. Організація роботи виконавчих комітетів місцевих рад. Акти виконавчих комітетів місцевих рад.

Відділи, управління та департаменти місцевих рад, їх структура та повноваження. Виконавчий апарат районної і обласної ради.

Служба в органах місцевого самоврядування. Статус службовців органів місцевого самоврядування.

Тема № 8. ГАРАНТІЇ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ. МУНІЦИПАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Поняття гарантій місцевого самоврядування. Види гарантій. Класифікація гарантій місцевого самоврядування. Поняття відповідальності в муніципальному праві. Відповідальність органів місцевого самоврядування. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. посадових осіб. Дострокове припинення повноважень ради.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	с	лаб.	інд.	с.р.		л	с	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Сучасна конституційно-правова доктрина: питання онтології												
Тема 1. Конституційно-правові основи муніципальної демократії	13	2	2			9	14	2	2			10
Тема 2. Територіальна громада як основа муніципальної демократії	9	-	-			9	12	-	-			12
Тема 3. Порядок реалізації форм народовладдя на муніципальному рівні	13	2	2			9	12	2	-			10
Тема 4. Матеріальна і фінансова основа муніципальної демократії	13	2	2			9	10	-	-			10
Тема 5. Представницькі органи в системі муніципальної демократії	13	2	2			9	10	-	-			10
Тема 6. Правовий статус сільських, селищних,	11	2	-			9	12	-	-			12

міських голів, голів районної, обласної, районної в місті ради в системі муніципальної демократії												
Тема 7. Виконавчі органи представницьких органів муніципальної демократії	9	-	-			9	10	-	-			10
Тема 8. Гарантії муніципальної демократії. Муніципально- правова відповідальність	9	-	-			9	10	-	-			10
<i>Усього годин</i>	<i>90</i>	<i>10</i>	<i>8</i>		<i>10</i>	<i>72</i>	<i>90</i>	<i>4</i>	<i>2</i>		<i>10</i>	<i>84</i>

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Конституційно-правові основи муніципальної демократії	2	2
2	Порядок реалізації форм народовладдя на муніципальному рівні	2	-
3	Матеріальна і фінансова основа муніципальної демократії	2	-
4	Представницькі органи в системі муніципальної демократії	2	-
5	Правовий статус сільських, селищних, міських голів, голів районної, обласної, районної в місті ради в системі муніципальної демократії		-

	Разом	10	2
--	-------	----	---

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Конституційно-правові основи муніципальної демократії	9	10
2	Територіальна громада як основа муніципальної демократії	9	12
3	Порядок реалізації форм народовладдя на муніципальному рівні	9	10
4	Матеріальна і фінансова основа муніципальної демократії	9	10
5	Представницькі органи в системі муніципальної демократії	9	10
6	Правовий статус сільських, селищних, міських голів, голів районної, обласної, районної в місті ради в системі муніципальної демократії	9	12
7	Виконавчі органи представницьких органів муніципальної демократії	9	10
8	Гарантії муніципальної демократії. Муніципально-правова відповідальність	9	10
	Разом	72	84

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання з дисципліни «Правові засади муніципальної демократії» полягають у підготовці презентації за визначеною або обраною аспірантом за допомогою викладача темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Індивідуальні завдання можуть виконуватися у формі наукових статей, виступів (доповідей) на наукових конференціях тощо.

За надруковану наукову статтю аспірант може отримати 10 балів, виступ (доповідь) на науковій конференції – 7 балів, презентацію – 5.

6.1. Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи.

Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт одної назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по-батькові аспіранта і тему презентації, номер навчальної групи.
2. На другому слайді подається зміст презентації.
3. На інших слайдах – наповнення теми.
4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноновживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).
5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картинки повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.
6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за колірним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.
7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує концентрацію.
8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Аспірант самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що аспірант має право в обсязі навчальної програми з громадських об'єднань в Україні самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторонками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Аспірант повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки

презентації.

6.2. Теми для презентацій

1. Становлення місцевого самоврядування на теренах України: історичний аспект.
2. Система місцевого самоврядування в країнах Скандинавії.
3. Система місцевого самоврядування в Швейцарії.
4. Європейська хартія місцевого самоврядування як міжнародний стандарт місцевого самоврядування.
5. Особливості місцевого самоврядування в місті Києві.
6. Характеристика Статуту територіальної громади (на прикладі мм. Києва, Харкова, Львова, Одеси).
7. Муніципальна реформа на сучасному етапі державотворення.
8. Правовий статус і особливості діяльності районних у місті рад.
9. Акти місцевих рад. Регламент місцевої ради.
10. Правовий статус секретаря сільської, селищної, міської ради.
11. Актуальні питання служби в органах місцевого самоврядування.

6.3. Критерії оцінювання презентацій:

1. Ступінь досягнення мети.
2. Зрозумілість і точність викладення авторської позиції.
3. Індивідуальність (авторство, неповторність).
4. Аргументованість (переконливість) позиції.
5. Володіння нормативною, навчальною та науково-монографічною базою.

7. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих аспірантами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки аспірантів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: вхідний, поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, курсових робіт, підсумковий семестровий, відстрочений контроль.

Вхідний контроль проводиться перед вивченням нового курсу з метою визначення

рівня підготовки аспірантів з дисциплін, які забезпечують цей курс. Вхідний контроль проводиться на першому занятті за завданнями, що відповідають програмам попереднього навчання. Результати контролю аналізуються на кафедральних (міжкафедральних) нарадах та засіданнях методичних комісій спільно з науково-педагогічними працівниками, які проводять заняття із забезпечувальною дисципліни. За результатами вхідного контролю розробляються заходи з надання індивідуальної допомоги аспірантам, коригування освітнього процесу.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів аспірантів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи аспірантів мають бути доведені до відома аспірантів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання аспіранта. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі заліку або семестрового екзамену з конкретної навчальної дисципліни. Аспіранта допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий екзамен – форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Екзамени складають за екзаменаційними білетами, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити аспірантів зі змістом екзаменаційних питань, зразком екзаменаційного білету на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати аспірант при складанні екзамену (заліку) з навчальної дисципліни, складає 40.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни (практики) та балів, набраних при складанні семестрового екзамену (заліку).

Максимальна сума балів, які може набрати аспірант при вивченні навчальної дисципліни (проходженні практики), складає 100.

Питання, які виносяться на складання проміжного та підсумкового контролю.

1. Місцеве самоврядування і муніципальна демократія.
2. Види муніципальної демократії.
3. Англо-саксонська система місцевого самоврядування.
4. Континентальна система місцевого самоврядування.
5. Іберійська система місцевого самоврядування.
6. Особливості місцевого самоврядування у США.
7. Поняття і правова природа міжнародних стандартів місцевого самоврядування.
8. Європейська хартія місцевого самоврядування.

9. Поняття місцевого самоврядування.
10. Основні принципи місцевого самоврядування.
11. Система місцевого самоврядування.
12. Взаємодія місцевого самоврядування з правоохоронними органами.
13. Взаємодія місцевого самоврядування з об'єднаннями громадян.
14. Поняття та сутність територіальної громади.
15. Види територіальних громад.
16. Суб'єкти територіальної громади.
17. Повноваження територіальних громад.
18. Добровільне об'єднання територіальних громад.
19. Співробітництво територіальних громад.
20. Статут територіальної громади.
21. Символіка територіальних громад.
22. Форми діяльності територіальної громади, їх особливості і види. .
23. Форми народовладдя на місцевому рівні.
24. Місцевий референдум. Види місцевого референдуму.
25. Місцеві вибори. Види місцевих виборів
26. Організація і порядок проведення місцевих виборів.
27. Загальні збори громадян за місцем проживання.
28. Місцеві ініціативи.
29. Громадські слухання.
30. Громадське обговорення проектів актів органів місцевого самоврядування.
31. Поняття матеріальної основи місцевого самоврядування.
32. Поняття фінансової основи місцевого самоврядування.
33. Правовий режим комунальної власності. Об'єкти права комунальної власності.
34. Місцеві бюджети, їх види.
35. Місцеві податки і збори.
36. Поняття гарантій місцевого самоврядування. Види гарантій.
37. Базовий рівень місцевого самоврядування в Україні.
38. Поняття представницьких органів місцевого самоврядування.
39. Сільські, селищні і міські ради як базовий рівень місцевого самоврядування.
40. Регіональний рівень місцевого самоврядування.
41. Районні та обласні ради.
42. Особливості діяльності районних у місті рад.
43. Правовий статус депутатів місцевих рад.

44. Депутатський запит. Депутатське звернення і запитання.
45. Відповідальність органів місцевого самоврядування.
46. Поняття відповідальності в муніципальному праві.
47. Контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування. посадових осіб.
48. Дострокове припинення повноважень ради.
49. Повноваження місцевих рад. Делеговані повноваження місцевих рад.
50. Власні (самоврядні) повноваження місцевих рад.
51. Виключні повноваження сесії місцевої ради.
52. Порядок діяльності місцевих рад.
53. Сесія як основна форма роботи місцевих рад.
54. Особливості підготовки і проведення першої сесії місцевої ради.
55. Регламент ради.
56. Порядок діяльності постійних комісій місцевих рад. Положення про постійні комісії.
57. Висновки і рекомендації постійної комісії, їх юридична природа.
58. Тимчасова контрольна комісія місцевої ради.
59. Депутатські фракції. Депутатські групи. Організація роботи депутатських фракцій і депутатських груп.
60. Правовий статус секретаря ради.
61. Правові акти місцевих рад. Порядок підготовки, ухвалення.
62. Статус сільських, селищних і міських голів (порядок обрання, повноваження, акти).
63. Статус голови районної, обласної ради (порядок обрання, повноваження, акти).
64. Голова районної в місті ради (порядок обрання, повноваження, акти).
65. Статус Київського міського голови (порядок обрання, повноваження, акти).
66. Особливості місцевого самоврядування в м. Києві.
67. Відповідальність посадових осіб місцевого самоврядування.
68. Дострокове припинення повноважень сільського, селищного, міського голови, голови районної у місті, районної, обласної ради.
69. Поняття і система виконавчих органів місцевих рад.
70. Статус виконавчих комітетів місцевих рад.
71. Повноваження виконавчих комітетів місцевих рад, їх класифікація.
72. Організація роботи виконавчих комітетів місцевих рад.
73. Акти виконавчих комітетів місцевих рад.
74. Відділи, управління та департаменти місцевих рад, їх структура та повноваження.
75. Виконавчий апарат районної і обласної ради.
76. Служба в органах місцевого самоврядування.

77. Статус службовців органів місцевого самоврядування.
78. Поняття і види органів самоорганізації населення.
79. Принципи організації та діяльності органу самоорганізації населення.
80. Порядок створення органу самоорганізації населення.
81. Повноваження органів самоорганізації населення.
82. Фінансово-економічна основа органів самоорганізації населення.
83. Організація діяльності органів самоорганізації населення.
84. Гарантії діяльності органів самоорганізації населення.

8. Схема нарахування балів

Денна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях 20.

контрольна робота за розділом – 30 балів.

Індивідуальне завдання – 10 балів.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Контрольні роботи, передбачені навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1										
T1	T3	T5	T7							
T2	T4	T6	T8							
$\Sigma 20$						30	10	60	40	100

T1, T2 ... T6 – теми..

Заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за екзамен – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях – $\Sigma 10$:

Контрольна робота – 40 балів.

Індивідуальне завдання – 10 балів.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Контрольні роботи, передбачені навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1										
T1	T3	T5	T7							
T2	T4	T6	T8							
$\Sigma 10$						40	10	60	40	100

T1, T2 ... T8 – теми.

Відповідь на семінарському занятті – **1-5 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях в п'ятибальній шкалі оцінок.

5 балів ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

4 бали ставиться за наступних умов:

- аспірант активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

3 бали ставиться за наступних умов:

- аспірант на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, причому відповіді нечіткі;

- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- аспірант виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- аспірант припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно

1-49	незадовільно
------	--------------

9. Рекомендована література

Основна література

Правові акти:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Акт проголошення незалежності України від 24.08.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
3. Декларація прав національностей України від 01.11.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1771-12>.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
5. Конституція Автономної Республіки Крим від 21.10.1998, затв. Законом України від 23.12.1998. № 350-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14>.
6. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 № 3671-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.
7. Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим: Закон України від 10.02.1998 № 90/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/90/98-вр>.
8. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.
9. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/141-19>.
10. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
11. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
12. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
13. Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні: Закон України від 16.11.1992 № 2782-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12>.
14. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
15. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19>.
16. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII (в ред. Закону від 13.01.2011 № 2938-VI). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
17. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>.
18. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР (в ред. Закону України від 22.12.2005 № 3277-IV). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр>.
19. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2136-19>.
20. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
21. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.
22. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.
23. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 № 281-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/281-14>.

24. Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06.1992 № 2494-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
25. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
26. Про політичні партії в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2365-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>.
27. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
28. Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим: Закон України від 02.03.2000 № 1524-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1524-14>.
29. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
30. Про Раду міністрів Автономної Республіки Крим: Закон України від 16.06.2011 № 3530-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3530-17>.
31. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-вр>.
32. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>.
33. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>.
34. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.
35. Про статус депутатів місцевих рад: Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93-15>.
36. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 № 2790-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>.
37. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15.01.1999 № 401-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/401-14>.
38. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/print1455178795475062>.
39. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII (в ред. Закону від 12.01.2006 № 3317-IV). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
40. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.
41. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.
42. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-р>.
43. від 15.03.2016 № 1-пп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-16>.

Базова

1. Баймуратов М.А. Муниципальное право Украины в вопросах и ответах: учебное пособие. Одеса, 2000. 232 с.
2. Баймуратов М. А. Европейские стандарты локальной демократии и местное самоуправление в Украине Харьков : Одиссей, 2000. 80 с.
3. Баймуратов М. А. Международное сотрудничество органов местного самоуправления Украины : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Одесский государственный университет им. И.И Мечникова. Одесса, 1996. 498 с.

4. Баймуратов М. О. Компетенція місцевого самоврядування як онтогносеологічне відображення муніципально-правових відносин. Науковий вісник Академії муніципального управління : зб. наук. праць. Серія: «Право». 2012. Вип. 2. С. 83–93.
5. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. Юридична освіта і правова держава (до 150-річчя юридичного інституту ОДУ) : зб. наук. праць. Одеса : ОДУ, 1997. С. 96–101.
6. Баймуратов М. О., Григор'єв В. А. Муніципальна влада: актуальні проблеми становлення й розвитку в Україні. Одеса : АО БАХВА, 2003. 192 с.
7. Баймуратов М. О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада в Україні: методологічні підходи до визначення основних ознак. Публічне право. 2011. № 2. С. 4–11. Баймуратов М. О. Феноменологія муніципальних прав людини. Міське самоврядування та регіональний розвиток в Україні. 2013. № 1. С. 52–56.
8. Бальцій Ю. Ю. Функції міського голови у системі місцевого самоврядування в Україні. Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2001. Вип. 11. С. 157–161.
9. Батанов О. В. Муніципальне право України: підручник. Ввідповідальний редактор М. О. Баймуратов. Х.: «Одіссей», 2008. 528 с.
10. Батанов О. В., Кампо В. М. Муніципальне право зарубіжних країн : навч. посіб.: в 3 ч. За заг. ред. проф. П. Ф. Мартиненка. К.: Знання України, 2006. ч.1. 2006. 148 с.
11. Батанов О. В. Взаємовідносини між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 1 (1). С. 22–29.
12. Батанов О. В. Глобалізація доктрини місцевого самоврядування та муніципального права у сучасному світі. Децентралізація в унітарних державах: міжнародні стандарти та європейський досвід : матеріали Круглого столу, Київ, 05 березня 2015 р. – Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 166–180. (Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання).
13. Батанов О. В. Доктринальні проблеми реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні : матеріали Наук. конф., Хмельницький, 07 грудня 2013 р. Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права, 2013. С. 9–12.
14. Батанов О. Місцевий уповноважений з прав територіальної громади в механізмі захисту прав людини (проблеми теорії та практики). Право України. 2001. № 2. С. 43–46.
15. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: конституційно-правові проблеми організації та функціонування : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2011. 478 с.
16. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія; відп. ред. М. О. Баймуратов. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2010. 656 с.
17. Батанов О. В. Питання місцевого значення – основний об'єкт муніципальної діяльності територіальних громад. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2004. № 7. С. 35–47.
18. Батанов О. В. Проблеми реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади з позиції теорії сучасного муніципалізму. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3–1. С. 87–91.
19. Батанов О. В. Сучасний муніципалізм в Україні у контексті інституціоналізації муніципально-правового статусу особи. Науковий вісник Академії муніципального управління України : зб. наук. праць. Серія: «Право». 2012. Вип. 2. С. 104–113.
20. Батанов О. В. Сучасні законопроектні ініціативи в сфері муніципальної партисипативної демократії в Україні з позиції теорії муніципалізму / О. В. Батанов, В. В. Кравченко, Х. В. Приходько. Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 3. С. 15–23.
21. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.

22. Батанов О. В. Функції територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... юрид. наук : 12.00.02. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2000. 257 с.
23. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місце самоврядування в Україні (муніципальне право): навч. посібник. К., 2000, 304 с.
24. Бисага Ю. М. Муніципальне право України : навч. Посібник. 2-е вид., перероб. та доп. Ужгород : Ліра, 2008. 440 с.
25. Бондаренко В. Д. Тенденції розвитку органів самоорганізації населення в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.04. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2009. 20 с.
26. Борденюк В. І. Муніципальна реформа: що, як і задля чого. Віче. 1998. № 7. С. 63–79.
27. Борденюк В. І. Співвідношення місцевого самоврядування та державного управління: конституційно-правові аспекти : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2009. 32 с.
28. Васильчиков А. И. О самоуправлении: сравнительный обзор русских и иностранных земских и общественных учреждений. Санкт-Петербург, 1868–1871. Т. 1–3.
29. Ведель Ж. Административное право Франции / под ред. М. А. Крутоголова. Москва : Прогресс, 1973. 512 с.
30. Ващенко А.М. Теоретико-правові аспекти співвідношення правотворчої діяльності органів і посадових осіб держави і місцевого самоврядування в Україні: дис... канд. юрид. Наук: 12.00.01. КНУ ім. Тараса Шевченка. 2019. 277 с.
31. Ворона П. В. Досвід формування та роботи місцевої влади Бельгії (уроки для України) [Електронний ресурс]. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. 2010. № 1. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2010>
32. Ворона П. В. Пріоритети та пропозиції щодо реформи місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]. Державне будівництво. 2009. № 1. Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>
33. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник. І.І. Бодрова, С.В. Болдирєв, В.О. Величко та ін.; за ред.. С.Г.Серьогіної. 2-ге вид. переробл. та доповн. Х.: Право, 2011. 360 с.
34. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Захарченко Е. М., та ін. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : Софія, 2012. 128 с.
35. Дробуш І.В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики. дис... докт. юрид. наук : 12.00.02. Національна академія наук України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2017. 466 с.
36. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : ТОВ «Софія-А», 2013. 160 с.
37. Гошко Т. Д. Магдебурзьке право Центрально-Східної Європи XIII–XVIII ст. в українській та польській історіографії : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Ін-т української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів, 1999. 19 с.
38. Грובה В. П. Система місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2013. 40 с.
39. Журавський В.С., Серьогін В.О., Ярмиш О.Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні: підручник. К.: Ін Юре, 2003. 672 с.
40. Закон «Про місцеве самоврядування в Україні»: науково–практичний коментар. Ред. кол.: В.Ф.Опришко (голова), М.Ф.Верменчук, В.В.Медведчук та ін. К.: Ін-т зак-ства Верх. Ради України, 1999.
41. Законодательство Украины о местном самоуправлении: Сборник нормативных актов. Х.: Одиссей, 2006. 496 с.
42. Казакова Л.О. Конституційне право на місцеве самоврядування серед інших прав

- та свобод людини і громадянина в Україні. дис. ... канд юрид. наук : 12.00.02. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». 2018. 220 с.
43. Калиновський Б. В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Національна академія внутрішніх справ. 2017. 487 с.
44. Калиновський Б. В. Реформування моделі місцевої публічної влади в розрізі сучасної конституційної реформи в Україні. Науковий вісник Академії муніципального управління : зб. наук. праць. Серія: «Право». 2012. Вип. 2. С. 142–150.
45. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико – історичний і порівняльно – правовий аналіз: навч. посіб. К., 2010. 232 с.
46. Кампо В.М. Місцеве самоврядування в Україні. К.: Ін Юре, 1997. 56 с.
47. Кампо В. М. Політичні моделі розвитку місцевого самоврядування в Україні: історія, проблеми, перспективи. Правова держава : Щорічник наук. праць. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. Вип. 14. С. 561–565.
48. Коммунальное право Украины: учебное пособие. 1999. 245 с.
49. Ковач Я. В. Локальні нормативно-правові акти місцевого самоврядування: поняття, особливості, проблеми правового регулювання: дис. ... канд юрид. наук : 12.00.01. Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2018. 188 с.
50. Конституція України. Науково-практичний коментар.редкол.: Нац. акад.. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: *Право*, 2011. 1128 с.
51. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник. за ред. Я.Ю.Кондратьєва. К.: Юрінком Інтер, 2003. 504 с.
52. Копиленко О. Л. Місцеве самоврядування в УНР: досвід і проблеми. Місцеве і регіональне самоврядування України. 1992. Вип. 2. С. 34–40.
53. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України: навч. посібник. К.: *Атіка*, 2003. 672 с.
54. Крусян А.Р. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеська державна юридична академія. Одеса, 1999. 19 с.
55. Куйбіда В. С. Конституційно-правові основи самоврядування в містах обласного значення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 20 с.
56. 393. Куйбіда В.С. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку місцевої демократії. Хмельницький : ХУУП, 2008. 467 с.
57. Куйбіда В.С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування : монографія. Київ : МАУП, 2004. 432 с.
58. Куйбіда В. С. Система місцевого самоврядування України / В. Куйбіда, В. Чушенко. Вісник Української академії державного управління при Президенті України. Київ : Вид-во УАДУ, 1998. № 2. С. 186–194.
59. Любченко П. М. Європейський досвід реформ місцевого самоврядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/1783/1/DOPOVID_Lybchenko.pdf
60. Любченко П.М. Компетенція місцевого самоврядування: організаційно-правові питання реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 1998. 17 с.
61. Любченко П.М. Місцеве самоврядування в системі інститутів громадського суспільства: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 40 с.

62. Любченко П. М. Функції місцевого самоврядування: проблеми теоретичного й нормативного визначення. Проблеми законності : Республіканський міжвідомчий науковий збірник. 2003. Вип. 64. С. 12–22.
63. Лазор О.Д. Основи місцевого самоврядування: навч. посіб. К., 2003. 432 с.
64. Любченко П.М. Муніципальне право України : навч. посіб. НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Х. : ФІНН, 2012. 496 с.
65. Маринів А. В. Системно-структурна організація місцевого самоврядування у Французькій Республіці. : дис... канд. юрид. наук.12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 199 с.
66. Марцеляк О. В. Інститут місцевого омбудсмана: світові моделі. Часопис Київського університету права. 2002. № 4. С. 84–87.
67. Марцеляк О. В. Інститут омбудсмана: теорія і практика. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 2004. 450 с.
68. Місцеве самоврядування: пошуки та здобутки.: Збірник матеріалів та документів. К., 2007. 896 с.
69. Місцеве самоврядування в Україні в умовах становлення правової держави: Монографія. за редакцією Ю.М.Тодики і В.А.Шумілкина. Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. 392 с.
70. Мішина Н. В. Органи самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 539 с.
71. Муниципальное право: Учебник. Под ред. А.М. Никитина. М: Юнити-Дана; Закон и право, 2000.
72. Муніципальне право України: підручник.. За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. - К.: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
73. Муніципальне право України: підручник. За ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького. К.: Юрінком Інтер. 2006.
74. Муніципальне право України: підручник. За ред. Баймуратова М.О. 2-ге вид. доп. К.: Правова єдність, 2009. 720 с.
75. Наумова К.І. Правові акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування в системі джерел муніципального права в Україні: дис... канд. юрид. наук.12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 192 с.
76. Новак А.О. Конституційно-правове регулювання здійснення органами місцевого самоврядування делегованих повноважень органів виконавчої влади в Україні. дис... канд. юрид. наук.12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 195 с.
77. Орловський О. С. Правовий статус органів самоорганізації населення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2004. 20 с.
78. Остапенко О. Г. Правовий статус та організація діяльності органів самоорганізації населення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 20 с.
79. Падалко Г. В. Служба в органах місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.02. Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2013. 485 с.
80. Падалко Г. В. Функції держави у сфері місцевого самоврядування в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2007. 20 с.
81. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Мюнхен : Українська Вільна Академія наук, 1963. 194 с.
82. Проблеми функціонування місцевих рад та їх виконавчих органів: монографія. за ред. Ю.М. Тодики. Х.: Право, 2009. 540 с.
83. Роль громадських організацій та інших неурядових структур у становленні та розвитку місцевого самоврядування в Україні. Науково-практичний посібник. К.: Атіка, 2003.

84. Савчин М. В. Децентралізація влади та права людини і основоположні свободи. Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 310–322.
85. Серьогіна С. Напрями вдосконалення конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні. Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності : Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів. 2012. № 8. С. 19–20.
86. Сліденко І. Д. Децентралізація: міжнародний досвід (нормативний аспект). Децентралізація в унітарних державах: міжнародні стандарти та європейський досвід : матеріали Круглого столу, Київ, 05 березня 2015 р. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 219–227. (Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання).
87. Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування та децентралізація : практ. Посібник. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». Київ : ТОВ «Софія», 2012. 120 с.
88. Токвіль А. де. Про демократію в Америці. Київ : Всесвіт, 1999. 590 с.
89. Трачук П.А. Місцеве самоврядування в Україні у контексті конституційних і демократичних реформ: монографія. Ужгород, 2006. 576 с.
90. Участь громадян у здійсненні місцевого самоврядування: навч. посібник. За ред.. В.В.Кравченка. К.: *Аміка*, 2004.
91. Федоренко В. Л. Реформування конституційних основ адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування: досвід Польщі для України. Децентралізація в унітарних державах: міжнародні стандарти та європейський досвід : матеріали Круглого столу, Київ, 05 березня 2015 р. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. С. 239–251. (Децентралізація в Україні: законодавчі новації та суспільні сподівання).
92. Черкасов А.И. Сравнительное местное управление теория и практика. М.: Изд. Группа «ФОРУМ-ИНФРА-М», 1998. 160 с.
93. Чернеженко О.М. Конституційні основи місцевого самоврядування в державах-учасницях Європейського Союзу і в Україні: дис... докт. юрид. наук. 12.00.02. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 496 с.
94. Чиркін А. С. Конституційні засади організації місцевого самоврядування в Польщі, Угорщині, Чехії : дис... канд. юрид. наук. 12.00.02. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 193 с.
95. Чорнописький П. Б. Децентралізація влади в Україні: конституційно-правовий аспект: дис... канд. юрид. наук. 12.00.02. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018. 197 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – <http://portal.rada.gov.ua/>
 2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. – <http://www.president.gov.ua/>
 3. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – <http://www.kmu.gov.ua/>
 4. Офіційний веб-портал органів судової влади України. – <http://court.gov.ua/>
 5. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. – <http://www.ccu.gov.ua/>
 6. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. – <http://www.scourt.gov.ua/>
 7. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. – <http://www.gp.gov.ua/>
 8. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – <http://www.ombudsman.kiev.ua/>
 9. Офіційний веб-сервер Центральної виборчої комісії. – <http://www.cvk.gov.ua/>
- Офіційний веб-сайт Української асоціації районних та обласних рад. – <http://uaror.org.ua/>